

БА 64.638

АПАВЯДАННІ







БА 64.638

№ 17 КНІЖНІЦА „МАЛАДНЯК“ № 17

*Відомо Крапіву  
Кішорскому  
Міханьку*  
КРАПІВА

Б 64638

# АПАВЯДАНЬНІ

Вел. адзел  
1994 г.

ВЫДАЊНЕ ЦБ „МАЛАДНЯК“  
М Е Н С К—1926



85400

1-и Дзяржаўная друкарня.  
Заказ № 502.  
У ліку 1500 экз.  
Галоўлітбел № 1346).

1911

25.04.2009

## ЗДАЎ „АКЗАМІНТ“

Васілька і сам добра ня ведаў, калі і адкуль ён зьявіўся на сьвет, але мама яму казала, што яго прынёс бусел, той, што зрабіў сабе гняздо на Цімохавай сушні.

Ну і сярдзіты-ж быў Васілька на гэтага бусла!

— Каб ты здох праз ноч! Каб табе дзюба адсохла!—бывала кляне ён, як толькі бусел залякоча.

Не за тое Васілька сярдзіты быў на бусла, што ён прынёс самога Васільку, але за тое, што за Васількам бусел прынёс яшчэ і Прыка і Тадорку, якіх Васільку прыходзілася калыхаць і няньчыць. А Тадорка-ж была гэтка нягодная!

Як толькі Васілька з Гарбузовых Тацянаю пачнуць гуляць у вясельле дый напякуць пірагоў з пяску, накупляюць піва ды гарэлкі, дык Тадорка ніколі не чакае, пакуль яе пазавуць, як свацьцю ці як дружку, але падпаўзе неспадзеўкі ды заграбе і пірагі і гарэлку.

Яшчэ не такі быў-бы жаль, каб яна зрабіла гэта, як людзі, а то ўперад зьесьць пірог, а потым зап'е гарэлкаю.

Ну хто-ж бы сьцярпеў гэтакі непарадак? Не цярпеў яго і Васілька, але на яго ня-

шчасьце ў Тадоркі было горла, як у добрага пастуха, а сьлэз дык, мусіць, па цэлай конаўцы пад кожнай веялкай, і маці заўсёды чула, калі Васілька яе крыўдзіў.

Тады часта здаралася, што, разам з Тадоркаю, галасіў і Васілька, і можна было падумаць, што там скарэй спраўляюць хаўтуры, а не вясельле.

Акрамя няньчаньня дзяцей, у Васількі быў яшчэ адзін цяжэрны абавязак—гэта штодзень маліцца богу.

— „Рошчую... сушчую... богародзіцу... чавель... і чаем“—цягнуў ён штодзень за маткаю, стоячы на каленках і не разумеючы ні аднаго слова з таго, што гаварыў.

Прабаваў ён дапытвацца ў маткі, што гэта за „рошчая з сушчаю“ і „чавель з чаем“, але і яна ня ўмела растлумачыць яму, як сьлед, і толькі адказала, што гэта бог хоча, каб яму так маліліся.

З усіх слоў малітвы яму найболей падабаліся гэтыя незразумельны „чавель і чаем“, бо імі звычайна канчалася яго штодзенная пакута.

Калі Васільку пашоў шосты год, дык яму прыбавіўся яшчэ адзін абавязак—вучыць азбуку. Тут ён меў справу ўжо з бацькам, які вучыў пастарасьвецку і часта ўганяў яму веды зусім не з таго канца, з якога належала.

Ня раз тут Васілька ўспамянуў нядобрым словам бусла, які прынёс яго на гэткую пакуту...



— Татка! Я хачу ў школку,—часта пра-  
сіўся Васілька.

— Ты яшчэ малы,—звычайна адказваў на  
гэта бацька.

Тагды Васілька хуценька падб'ягаў да стала  
і мераючыся даводзіў, што ён не малы і што  
стол яму ўжо толькі па вочы. Разумеецца,  
бацька супроць гэтага доваду ня мог нічога  
сказаць, але-ж яшчэ была маці...

— Сынчак! — гаварыла яна,—я-ж яшчэ  
табе портачак не пашыла. Пачакай, вось я  
натку шарачку ды пашыю табе новенькія  
портачкі, дык тады сабе пойдзеш у школку.

І прыходзілася чакаць, бо йсьці ў школку  
ў аднэй кашулі, хоць і даўгой, неяк не выпа-  
дала.

Так і не пашоў Васілька тую зіму ў школу.

Летам Васілька пасьвіў гусей, бегаў штодня  
на рэчку купацца, часамі лазіў у Тарасавых  
бручку і ня ўгледзеў, як і тая восень нады-  
шла.

Аднаго ранку Васілька толькі што кончыў  
свае малітвы і сеў за стол есьці цалкушкі з  
кіслым малаком, а яны зьбіраліся ехаць на поле  
капаць картоплю, як да іх у вакно пастукаў  
Міхась Кураводчын (ён тады старастам быў).

— Кастусь,—гукнуў ён,—мо' будзеш сына  
ў школку выпраўляць, дык няхай ідзе запіс-  
вацца—настаўнік прыехаў.

Васільку нібы віхор падхапіў з-за стала і  
ён раптам апынуўся ў маткі на шыі.

— Мамачка! мілая, дарагая, залатая, пусьці мяне ў школку!—прасіў ён.—Я ўсё, усё буду рабіць. Што ты ні скажаш, буду цябе слухаць—і з Тадоркаю буду гуляць, і парсючку мяшаць, і на гору па макаўкі не палезу,—адно пусьці мяне ў школку.

— Ну, як, бацька, пусьцім Васіля ў школку?—звярнулася маці да Кастуся.

— Няхай ідзе, калі хоча; няхай пападзірае яго там настаўнік за вушы,—адказаў Кастусь.

Пры гэтых словах Васілька чуць не пад столь падскочыў, нібы ён надта рады быў, што яго настаўнік за вушы пападзірае.

Матка пачала рыхтаваць Васільку ў школу. Яна прынесла яму новыя портачкі і чыстую белую кашульку, валасы расчасала і прыгладзіла, як у нядзельку, нават намазала масла на хлеб і ўсё прыганяла Васільку есьці; але яму не на ўме была яда.

— Глядзі ж, сыноч,—навучала яго маці,—калі настаўнік запытае, як цябе зваць, дык ты скажы—Васіль; калі запытае, як айцец завецца, дык ты скажы—Кастусь, можа й пра матку будзе пытацца, дык скажаш—Марыля, а прозьвішча—Ась-цюк.

— Вось нашла што сказаць! Я гэта яшчэ летась ведаў,—адказаў рызыкаўна Васілька і праз хвіліну стаяў ужо ў Габрусёвых пад акном і чакаў іхнага Паўліка, каб разам ісьці запісвацца.

Калі яны з Паўлікам ішлі па вуліцы, дык Васілька ўвесь час голасна гутарыў, сьмяяўся

і выглядаў надта храбрым, яле як толькі яны сталі падымацца на ганак школкі, дык у яго сэрца пачало моцна тахкаць і ногі зрабіліся нейкімі млявымі.

Са школы чуцён быў гуд, нібы там пчол раздражнілі. Яшчэ ў сенцах Васілька сьцягнуў з галавы шапку і, дзержачыся за Паўлікаву апранаху, увашоў за ім у клясу.

Нейкі час Васілька стаяў і баяўся зварухнуцца, — надта-ж нязвычайна было ўсё ў гэтай хаце: каля сьцен у некалькі шэрагаў стаялі чорныя, вузкія ня то сталы, ня то скрынкі, пасярэдзіне стаяў жоўты стол, а за ім сядзеў нейкі пан у чорным ды нешта пісаў у вялізнай рабой кніжцы. Да яго па чарзе падыходзілі дзеці ды нешта яму гаварылі. Каля самага настаўніка (Васілька здагадаўся, што пан у чорным быў настаўнік) на трох нагах стаяла чорная дошка, нібы і яна прышла запісвацца ды чакала свае чаргі.

Баючыся адарвацца ад Паўліка, Васілька неўзаметку для самога сябе падышоў да самага настаўніка.

- Як цябе зваць? — запытаў настаўнік.
- Васіль, — чуць чутно адказаў Васілька.
- А айцец?
- Кастусь...
- А як фамілія?
- Марыля...

Здаду пачуўся рогат. Засьмяяўся і настаўнік.

Васілька здагадаўся, што ён сказаў нешта нядобрае. Ён зачырванеўся, як бурак, і стаў аглядацца па бакох, ці няма як уцячы...

— Яго фамілія—Асьцюк,—гукнуў бойка Паўлік.

Настаўнік нешта стаў пісаць, а Васілька ўдзячна паглядзеў на Паўліка і прыхіліўся бліжэй да яго.

Прашло некалькі дзён.

Васілька ўжо зусім асвойчыўся са школкаю і нават раз на каленях стаяў за тое, што парабіў сабе чарнілам вусы.

Аднаго разу большыя вучні нешта пісалі, а з меншымі настаўнік перакладаў малітву „отче наш“ з незразумелай славянскай мовы на такую-ж незразумелую для вучняў мову расійскую.

— „Отче наш, иже еси на небесех“ гэта азначае—айцец наш, які ёсьць на небе. Айцец гэты, дзеткі, стварыў неба і зямлю і ўсіх нас—гэта сам бог,—тлумачыў настаўнік.

Але Васілька дрэнна чуў тлумачэньні настаўніка, бо ён у той час заняты быў важнаю гандлёваю справаю—ён з стражнікавым Юзікам мяняўся грыфлямі і браў блішчасты гузік у прыдатку.

— Асьцюк Васіль! Скажы, хто цябе стварыў?—раптам запытаўся настаўнік.

„Бусел прынёс“ мільганула ў галаве Васількі, але тут-жа ён успомніў, як праз сон. словы настаўніка—„айцец стварыў усіх нас“...

— М'яне стварыў айцец,—нясьмела адказаў ён.

— Які айцец і дзе ён знаходзіцца?—дапытваўся настаўнік.

— Мой бацька, ён у гумне малоціць...

Пры гэтых словах уся кляса паехала з рогату, а кніжка, якая была ў руках настаўніка, паляцела ў голаву Васількі. Чырвоны, як рак, настаўнік падышоў да Васількі і са словамі „Вон, балван!!!“ вывеў яго з-за скамейкі. „Ня сьмей больш прыходзіць! Скажы бацьку, што ты ўжо здаў экзамен“—дабавіў ён.

„За што!?“ думаў, ідучы з плачам дадому, Васілька. „Ён жа-ж і сам казаў, што ўсіх нас стварыў айцец. А мне-ж мама гаварыла, што айцец, дык гэта значыць—бацька. Але пэўна лепш-бы было, каб я сказаў, што мяне прынёс бусел—можа-б я тагды і ня здаў гэтага праклятага „акзамінту“.

Праз нейкі час Васільку зноў прынялі ў школку, але цяпер і вялікія, і малыя не давалі яму праходу, просячы, каб ён раскажаў, як здаваў „акзамінт“, ці проста пыталіся—„Хто цябе стварыў?!“

Цяпер Васіль Асьцюк ужо вялікі дзяцюк і служыць політрукам у Чырвонай арміі, але, пэўна, ён яшчэ не забыўся, як здаваў „акзамінт“.

А цікава-б было ў яго цяпер запытаць—хто яго стварыў. Што-б ён адказаў на гэта?



## В Я С Н А

(Малюнак)

Чырвоная вясна павяла рашучы наступ. Белая зіма здае свае пазыцыі на ўсім фронце, толькі дзе-ні-дзе, у самых глухіх закутках замацаваліся яе белыя атрады, але й тыя, бачачы нямінную сваю пагібель, праліваюць раўчукі сьлёз.

Сонца з самага ранку пачало атаку і пра-соўваецца наперад, падымаючыся ўсё вышэй і вышэй. Пад паўдня яно займе камандуючую вышыню і тады—трымайся, белыя атрады!

Пеўні, узрадаваныя прыходам вясны, паднялі такія лямант, што калі заплюшчыць вочы, дык здаецца, што знаходзішся ня ў вёсцы, а ў курэчай рэспубліцы, дзе праводзіцца кампанія па падрыхтоўцы да перавыбараў сельсаветаў. Вось двое з грамадзян гэтай рэспублікі распачалі барацьбу не на жыцьцё, а на сьмерць з-за чубатай красуні. Яны абшчыпалі да крыві адзін другому грабяні, і хвасты іх нагадваюць мокрую хвашчанку, але ў абодвух відаць рашучасьць—перамога або сьмерць. А тая, за якую яны біліся,—чарнявая, з высокай моднай зачоскай і з чырвоным, як жар, тва... ці то, бок, грэбенем,—ужо зусім забы-

лася аб дурнях дуэлянтах. Яна захапілася новым паклоньнікам і дарыла яму свае ласкі. Дый было кім захапіцца: гэта быў маладзец у поўным сэнсе гэтага слова—плечы і крыльлі яго адлівалі золатам, хвост складаўся з выгнутых палосак чорнай варанёнай сталі, а на нагах красаваліся шпоры (ён, разумеецца, быў вайсковы і займаў пасаду напэўна ня ніжэй аддзялькама). Ён падышоў да яе, расшаркаўся, як самы далікатны кавалер і стаў мармытаць компліменты. І ня вытрымала жаночае сэрца—яна аддалася... Аддалася тутжа—на вуліцы на вочах у публікі.

Нявольнікі зімы—каровы і авечкі—сваім рыканьнем і бляяньнем таксама даюць знаць чырвонай вясне аб сваім існаваньні і жаданьні вырвацца на волю.

Прыляцелі аб'яднаныя ў профсаюзы гракі і распачалі партыйнае і гаспадарчае будаўніцтва, дзеля чаго наладжваюць многалікія сходы і вядуць на іх гарачыя спрэчкі.

Дробна-буржуазная варона зусім абалдзе-ла ад іх ляманту і валтузьні і ня ведае, якую пляцформу заняць ёй у вадносінах да клясавых суседзяў.

Жаўранка з паднебнай высі перадае на зямлю па радыю весткі аб хітрыках нябеснай дыплёматыі.

Побач з дзікімі качкамі, лятаюць чароды газэтных „уток“, якіх выпускаюць газэтныя плеткары-шпакі.

Працаўнікі зямлі—вераб'і, начытаўшыся за зіму „Беларускай Вёскі“ і ўявіўшы сабе ўсю важнасць угнаення, горача ўзяліся за веснавую кампанію і старанна разграбаюць гной. А кот Цімох прытаіўся за вуглом і толькі чакае ўдобнага моманту, каб напасьці на іх,—якраз, як Урангель.

Група дзяцей захапілася плянам штучнага арашэння: яны адводзяць воду з ручая на больш высокія пясчаныя месцы. Вынікі не застаўляюць сябе доўга чакаць: зараз-жа зьяўляюцца пірагі, бліны і аладкі. Пяцігадовыя і шасьцігадовыя грамадзяне на радасьці зараз-жа пачынаюць гуляць вясельлі. Толькі такія скорасьпелыя шлюбны рэдка бываюць шчаслівымі: звычайна сямейныя сцэны пачынаюцца зараз-жа пасля вясельля, а то часамі і ў самы разгар вясельля, пры гэтым пускаюцца ў ход і пірагі, і аладкі і ўсе іншыя вынікі мэліорацыі. Тут, разумеюцца, мацяркi не прапускаюць зручнага выпадку, каб паднесьці добры вясельны гасьцінец у выглядзе пляскачоў па мяккім месцы і маладому, і маладой, і самаму старшаму мэханіку—свату.

На прызьбе Трахімавай хаты адбываецца чарговы жаночы сход. З прычыны добрай пагоды і сьвяточнага дня сход асабліва многалюдны і шумны. Таварыш Латрона ўжо прачытала лекцыю аб тым, як трэба саджаць курыцу на яйцы, пры гэтым падкрэсьліла, што для таго, каб курыца сядзела куратна і каб цуканяты былі чубаты, неабходна саджаць



куруцу на захадзе сонца, скубці яе за чуб і паказваць ёй фігі. Упамінаньне аб фігах навяло таварыша Дароту на думку аб яе двухгадовым Паўлючку. Яна тут-жа зрабіла даклад аб тым, які яе Паўлючок разумны і якія хвацкія фігі падносіць ён свайму татку. Павестка дня вялікая і рознастайная, і сход дакляруе зацягнуцца да самага вечара.

А вось і сам гаспадар гэтай хаты—Трахім. Дзякуючы сьвяту, ён да звычайнай порцыі сну дабавіў яшчэ гадзін пяць-шэсьць і дзеля гэтага твар яго не вызначаўся асаблівай сьвежасьцю і прыгожасьцю, а па галаве і па барадзе нібы „вихри враждебные“ прагуляліся. Яго няхітры гарнітур складаўся са зрэбнай кашулі і шарачковых портак, якія некім цудам трымаліся на адным толькі гузіку. Падцяжкі або большы лік гузікаў у портках лічыцца ў вёсцы „буржуазнымі прядрассудкамі“.

Сонца, убачыўшы Трахіма, засаромілася і, як вясковая маладзіца хвартухом, закрылася невялічкай хмаркай. Дый было, напэўна, чаго сароміцца, бо калі Трахім павярнуўся тварам да жанок, то дружны рогат быў яму прывітаньнем. Ён зразу зьмікіціў, у чым справа, і, папраўляючы на хаду свой гарнітур, накіраваўся ў хату. Яму таксама прыдзецца сёньня бязь ні сходзе, але сходы барадатых прадстаўнікоў пачынаюцца шмат пазьней і пытаньні на іх абмяркоўваюцца больш сур'ёзныя.

---

Наогул, з прыходам чырвонай вясны гра-  
мадзкае жыццё і барадатых, і безбародых, і  
двуногіх, і чатырохногіх, і крылатых, і бяс-  
крылых тубыльцаў вёскі надта ажывілася.

---

## НА ПАСЁЛКІ

Нібы ў патрывожаным чмяліным гнязьдзе стаяў гул у хаце Антося Драча. За сінімі воблакамі дыму цяжка было разгледзець рысы твараў. Шапкі і касматыя каўняры кажухоў ды дзе-ні-дзе яшчэ чорная або рыжая шчотка барады—вось і ўсё, што зразу можна было разгледзець.

— Антося! гэта-ж твая лямпа тухне. Ці ёсьць у ёй газа?

— Газы я толькі што наліў; гэта духу сабралася, дык яна і тухне. Палажы там на шкло шчэпку, а я прычыню трохі дзьверы.

— А вы, жэўжыкі, чаго тут боўтаецеся, як у палонцы,—не пара спаць?

— Але, ліханька ім, і сну на іх няма. Скараэй за сталага дапнуць усюды.

— І дзе іх настаўнік, чаму ён іх за вушы ня круціць?

— О! цяпер біцца ня можна. Наш настаўнік добры, ён так нас навучае.

— Навучае... Наўчыў вась цябе на сабак брахаць.

— Глядзі хаця, каб твой Васіль, што „дабро“ мясіў, не брахаў, а я то не брашу.

— А што, вось і займіся з брыдою! Гэта-ж такі шарахвост—ён жа табе з-пад сучкі яйцо ўкрадзе.

— Мусіць гэтак, як ты пaeак у Сроліка. Кругом зарагаталі.

— Ах ты, сукін сын! дык ты будзеш яшчэ аскізацца!

Але пакуль Пятрусь расьперазаў папружку, дык хлапец, як уюн, прашыўся між дарослых і зарагатаў аж ля парогу.

У другім кутку чуўся голас Міколы Маркача, якога, кругом акучыўшы, слухала чалавек дзесяць мужчын.

— Едзем мы гэта сабе—яны папералзе, а я за імі. Пад'яжджаем мы гэта пад рэчку, аж бачым—конь у аглаблэх ляжыць на лёдзе і чалавек каля яго тупае. Браткі, кажа, памажэце! Гэта-ж, ліха на яго, падковы тупыя, дык ён ніяк астояцца ня можа. Я ўжо зьлез, хацеў ісьці—што-ж, бяда чалавеку. Ну й чалавек з цябе!—адказалі з пярэдняга возу. Ня ведаеш, што рабіць? Вазьмі распраніся ды падсьцялі кажух—ён абапрэцца, астоіцца й пойдзе. „А можа й праўда!“ прагаварыў той і, доўга не чакаючы, кажух з плеч дый падкінуў яго пад перад каню. Конь, як-бы здагадаўшыся, што трэба рабіць, паставіў абедзьве пярэдня нагі на кажух ды давай гэта папяцца, каб устаць...

— А можа й памагло?—запытаўся адзін з слухачоў.

— Дзе ты бачыў! Ногі як пакаўзнуліся, дык кажух аж да самага каўняра...

— Мужчыны! дык мы ўжо пачнем? Больш бадай мала хто й прыдзе? — запытаўся старшыня сельсавету.

— Ды ўжо, хто меўся, то прышоў.

— Можна пачынаць, а то пакуль мы зьбяромся, дык людзі й ноч разьбяруць,—адказалі некалькі галасоў.

— Дык, знацца, дазвольце сход лічыць адчыненым. Цяпер нам трэба абраць прэзыдыум для вядзеньня сходу.

— Ды які там яшчэ прыздым! Вось ты й кіруй—табе больш вядома.

— Протокол пісаць, вось Кастусь Грыбоў можа, ён добра граматны,—запрапанаваў нехта.

— Кастусь! Кастусь! Вы ўдвох, дый будзе, чаго там яшчэ!—падхапілі разам некалькі галасоў.

— Супроць ніхто ня мае?

— Ды не! не!

— Якое там „сапроць“, гэта-ж мо' не дзяліць што-небудзь выбіраем або ня ў чаркі гуляць.

— Дык вось слухайце—я зачытаю парадак дня.

— Ужо зараз і ноч пройдзе, а ён яшчэ парадак дня зьбіраецца чытаць,—пачуўся асьцярожны голас ад печы.

— Першае пытаньне гэта, знацца, аб выхадзе на пасёлкі,—прагаварыў старшыня.



— Яшчэ якую хваробу выдумаюць! Мала яшчэ гэтага, дык хочуць, каб апошнія порткі скінулі.

— Бач, не падабаецца! Чаму-ж, табе й так раскошна. Кадук цябе не бярэ.

Загулі, загаманілі, закрычалі, а што—нельга было распазнаць.

— Дык ціха-ж! Чаго вас так узнасіла?—крычаў старшыня. Гэта-ж яшчэ толькі парадак дня.

— Які гэта, чорта матары, парадак! Ні-якага парадку няма,—кіпеў Сьцяпан Крыва-ножка.

— Ціха! Слухайце далей!

Гоман патроху сьціх.

— Другое пытаньне гэта аб начной варце, трэцяе—бягучыя справы. Дабаўленьняў ні-якіх ня будзе?

Усе маўчалі.

— А што гэта за стравы такія бягучыя?—запытаўся стары Мацей.

Некаторыя засьмяяліся.

— Ды ўжо-ж, калі бягучыя, дык ня начай—рэдкаія: можа крупнік ці зацірка,—жартавалі другія.

— Справы, а ня стравы. Гэта, знацца, тое, што мы будзем абгаварваць—разумееш?—рас-тлумачыў старшыня.

— Ды ўжо цяпер буду, мусіць, разумець,—адказаў пытаўшы.

— Дык дабаўленьняў, пытаюся, ніякіх ня будзе?

— Ды не! Якія там дабаўленьні.

— Дык дазвольце павестку лічыць прынятаю.

— Дазваляем,—адазваўся зноў адзін голас сярод агульнага маўчанья.

— Дык вось я хачу, знацца, некалькі слоў па гэтым пытаньні. Зямлі ў нас, як вам вядома, кот наплакаў. Дый зямля ня надта што: дзе пясок, дзе мылец, а дзе й сам не разьбярэш, што яно такое. Ня тое, што вунь у Кармалёх, што, каб дзіця пасадзіў на раллі, як кажуць, то й яно-б расло. Яшчэ-б не такая бяда, каб гэта зямля ды ў адным куску, вобрубам, знацца, а то глядзеце вы: гэта-ж толькі аднаго поля шаснаццаць палосак ды сенажаці сем, вось і лічы, колькі ўсяго будзе. Вядома, што пры гэтакай шматпольнай цераспалосіцы гаспадарку падняць нельга. А тут яшчэ некаторыя палосы вунь у чортавых зубох. Гэта-ж пакуль ты ў Калюшкі завязеш воз гною, дык у гарод-бы сем-восем вывез—і каню лягчэй, і ў працы спарней. Вось Савецкая ўлада, знацца, і павярнулася гэтым самым тварам да вёскі. А як павярнулася, дык і ўбачыла, што ў нас непарадкі. Дапамагчы-ж гэтым непарадкам можна толькі вышаўшы на пасёлкі. Тым, хто выходзіць на пасёлкі, Савецкая ўлада дае палёгку: прысылае, знацца, каморнікаў, агрономаў і шмат яшчэ чаго. Вось нам сёньня таксама трэба пагаварыць пра гэта, каб, значыцца, выпісаць ка-

морніка і ўсякія там штукі і з вясны ўжо пачаць рэзаць.

Старшыня скончыў. Некаторыя насупіўшыся нешта мармыталі сабе пад нос, другія маўчалі і аглядаліся на бакі, чакаючы, хто пачне першы.

— Хто хоча выказацца па гэтым пытаньні?—запытаў старшыня.

— Якое там выказацца—ня хочам ды і толькі. Яшчэ некую трасцу выдумалі. Нашы бацькі жылі бяз гэтакіх штук, ды і ня горш за нас і нам непатрэбна.

— Ня трэба! Начорта! Ём не якая трасца выдумляць, а нам згуба!—загаманілі, замахалі рукамі, бліжэй да стала пасунуліся.

Зачырванеўшыся, раструханая наперад праціснулася ўдава Сталярых.

— Старшыня! братка! сакол! даражэнькі! Не пайду я на гэтыя пасёлкі! Забі, зарэж! застрэль! дык усё роўна не пайду. Няхай хоць самы большы прысядацель прыедзе з Менску, дык не пайду. Мужчынк! браточкі! падумайце-ж вы самі—адна з пяцёрама дзясцьмі—што-ж я буду рабіць? Будынак той, хата тая—верацяном растрасеш. Пакуль на месцы, яшчэ сям так ліпіць, а разьбяры, дык і зьбіраць нечага будзе.

— Ціха, цётка! Яшчэ не пераходзім.

— Чаго там ціха?—Сталярых праўду кажа.

— Ціха! Супакойцеся, мужчыны! Давайце толкам пагаворым! Супакойцеся!

Гул патроху стаў уціхаць.



— Дык хто хоча яшчэ выказацца?—запытаў старшыня.

— Дарэмная гэта ўсё выдумка,—падняўся Антось Хрыпун—поўвалочны гаспадар.

— Дапамогу, кажа, дадуць. Дадуць, а як-жа! дагоняць ды яшчэ й прыбавяць. Вунь сакалоўцы вышлі летась, дык далі ім дапамогу! Трасцу ў бок. Ніводнага рубля з налогу ня скінулі; і лесу, нават, ня далі, колькі трэба—вунь яшчэ ў зямлянках сядзяць... Я прасіў вунь, каб далі пянчукоў дзесяць хату кончыць, дык і то ня далі, а то яны дапамогуць на пасёлкі пераходзіць, лесу ўсім дадуць.

— Ня далі, то добра й зрабілі. У цябе-ж ёсьць хата, ды яшчэ й добрая. Хаця-б таму даць, у каго зусім развальваецца,—загаманіў Вінцэс Каленікаў.

— Дык табе, мусіць, трэ́ было даць? Ты вунь і тое пагнаў, што табе летась далі.

— Ды не—табе ўсё аддадзім, бо ў цябе горла шырокае ды кішэнь тоўстая.

— На, во! брадзяга! Бачыў ці не? Можа-ж ня ты мне ў кішэнь наскладаў. Скача, як чорт па дроце. Нібы яго хто й баіцца.

— Ну, ты совай, ды паволі, бо калі суну, дык і яндоўку гэту распару, не пабаюся, што ў цябе морда тоўстая.

— Да дай ты яму, Вінцэс, поўху! гэта-ж гэтак ён цябе збэсьціў. Я-б усяроўна не сьцярпеў.

— Біць—закон не вяліць, але—пхнуў, каб ня дыхнуў,—жартавалі мужчыны.

— Можаб ты й пхнуў?—накінуўся Антось на гаворачага.—Не, не дажджэ твая лытка, покуль ты мяне пхнеш.

— На ліха ты мне здаўся! Няхай цябе чэрці ў балота пхаюць.

— Ну, вы пасварыцеся ў нядзелю, час маючы, а цяпер давайце канчаць,—стаў супакойваць старшыня.

— Да сьціхніце-ж! Вадою вас трэба разьліваць, ці якое ліха?—крыкнуў ён яшчэ раз.

— Хто яшчэ хоча слова?

— Дазвольце мне!—устаў сядзеўшы ля стала малады хлапец.

— Што казаў Антось Хрыпун—гэта ўсё няпраўда. Савецкая ўлада ня крыўдзіць сялян, бо яна тварам да вёскі, таварышы. Антось гэта знарок гаварыў, каб адбіць людзей ад пасёлкаў, бо яму, таварышы, і так добра—ён поўвалочны, кулак. А Савецкая ўлада дапамагае, бо каб яшчэ ня змычка, а то цяпер-жа, як вы самі ведаеце, змычка.

— Адкуль ты ўзяўся гэтакі разумны? Ці даўно я цябе путам лупіў, застаўшы ў гаросе?—абазваўся Антось.

— Бо ён-жа, мусіць, у комсамолы запісаўся, дык і розуму набраўся.

— За бацькаваю галавою ўсякі разумны. Нябось, як свая вош укусіць, то тады ня будзе гэтакі разумны,—падтрымалі некаторыя Антося.

— А што, мо' ня праўду ён кажа? Але бач, як цягнуць адзін за другога,—сталі супярэчыць другія.

— Дык ідзі пацалуйся з ім, калі ён табе мілы...

Зноў загаманілі, закрычалі, замахалі рукамі.

— Мужчынкі-браточки, зарэжце! Забеце! Няхай самы найбольшы прысядацель...—сярод агульнага гоману выдзяляўся высокі голас Сталярыхі.

Сход прыкметна падзяляўся на дзве часткі, але каторая з іх была мацнейшаю, разабраць ня было магчымасьці.

На гэты раз старшыні ня скоро ўдалося супакоіць расхадзіўшыхся мужчын. Чырвоныя, потныя, яны так гарача ўзяліся бараніць свае позыцыі, што многія забыліся ўжо, з чаго пачалі і, выкопваючы розныя здарэнні з мінулага, клапаціліся толькі аб адным—каб як наймацней укалоць адзін другога.

— Хто яшчэ хоча слова?—пакрычаў, нарэшце, старшыня, калі гоман трохі ўціх.

— Вось тут Міхась нешта хоча сказаць,— адгукнуліся з грамады.

— Гавары, Міхась!

— Ды што-ж тут казаць. Яно праўда, што й працы лішняй многа, і палоскі вузкія—як ляжа сабака, дык на чужых хвост і ногі, як тыя людзі кажуць. Але-ж і на пасёлкі, мусіць, нічога ня будзе. Вось і зямля няроўная, а кожны скажа: дай мне, хоць меней, але лепшай. Дый рыштунку многа, што-та гаварыць—

з хаткі ў хатку, дык на рубель упадку, а тут ня рублём пахне. Яшчэ-ж як хто з сілаю дый будынак нішто, дык таму сяк-так, але вось што рабіць гэткім, як Сталярыха? Ды яшчэ-ж, каб прыбавілі які кусок зямлі або сенакосу, дык-бы можна й на пасёлкі йсьці, а калі толькі гэту рэзаць, дык бадай што ніякай карысьці ня будзе.

— Карысьць будзе і нават вялікая,— сказаў яго сусед:— і працы менш, і вырабіць лепш можна, і ад агню няма такой апаскі, а толькі згоды вось у нас няма.

— Няма й ня будзе. Які гэта дурань згодзіцца?—загаманілі зноў мужчыны.

— Забеце! Зарэжце! Хай самы большы прысядацель!—закрычала Сталярыха, але, бачачы што гоман мужчын уціх, зараз-жа спынілася.

— Я думаю, што ўжо досыць выказаліся па гэтым пытаньні. Больш жадаючых няма?—запытаў старшыня.

— Ды няма. Ужо ня толькі выказаліся, але й выкрычаліся,—адказалі мужчыны.

— Дык я стаўлю на галасаваньне. Хто за тое, каб выйсьці на пасёлкі, падымеце рукі!

Пяць-шэсьць рук паднялося, а рэшта мужчын—хто аглядаўся на бакі, ня ведаючы, што яму робіць а хто стаяў і маўчаў, унурыўшыся ў апуху свайго кажуха.

— А хто проціў?

Зноў толькі пяць рук, а рэшта—як стаялі, так і засталіся.

— Дык што-ж вы, знацца, ні за, ні про-  
ціў—мусіць і самі ня ведаеце, чаго хочаце?—  
упікнуў старшыня.

— Бо й ня ведаем. Гэтага адразу нельга  
рашыць. Трэба парадзіцца, пагаварыць,—па-  
чуліся ў адказ галасы.

— Ды што-ж будзем рабіць?

— Я вось што радзіў-бы,—падняўся Кас-  
тусь, які пісаў протокіл:—сёньня не галаса-  
ваць—няхай кожны парадзіцца з жонкаю, адзін  
з другім, але трэба выбраць комісію, якая  
заўтра ці пасьяля заўтра пройдзе па сяле, апы-  
тае ўсіх, хто хоча на пасёлкі, а на другім  
сходзе нам скажа.

Прапанова ўсім спадабалася.

У комісію выбралі Кастуся і яшчэ двух  
маладых мужчын.

— Дык у нас яшчэ адно пытаньне заста-  
лося,—сказаў старшыня.

— Якое там ужо пытаньне! Вунь певень  
падпеччу ўжо два разы падымаў пытаньне—  
трэба-ж і яго паслухаць,—сказаў Маркач.

Тымчасам мужчыны, якія стаялі бліжэй  
да дзвярэй, сталі па адным выходзіць з хаты.

Бачачы, што ўжо справа прапашчая, стар-  
шыня таксама пачаў зьбіраць паперы і з гра-  
мадою рэшты мужчын вышаў на вуліцу.

На вёсцы сям-там ужо зьзялі залатыя ча-  
тырохкутнікі вакон і шырокія сьветлыя палосы  
бляску лажыліся на сьцены хлявоў на другім  
баку вуліцы. Кабеты ўставалі прасьці.

Нядаўна я праяжджаў праз тую самую  
вёску, у якой адбыўся апісаны мною сход, і  
заўважыў, што ніякай працы па зямлябудаў-  
ніцтву там не вядзецца. Невядома—ці то яны  
паслухалі поўвалочнага Антося Хрыпуна, ці  
можа не адважыліся „зарэзаць“ або „забіць“  
удаву Сталярыху. А скарэй за ўсё—яны  
проста чакаюць „самага найбольшага прыся-  
дацеля“ з Менску.

## СПОВЕДЗЬ.

У царкве сыра, цьмяна і холадна. Дзячок толькі, пачынаючы словы і не канчаючы іх, чытае нешта бясконца доўгае і нуднае і, здаецца, што гэта не дзячок, а шмель жаласна-нудна гудзе ўжо вось каторую гадзіну, б'ецца ў шыбу вакна і ніяк ня можа выбіцца на волю.

Час-часам яго перабівае густы бас папа Цімоха.

У царкве з правага боку тырчыць шэсьць ці сем жоўтых кажухоў, а з іх касматых каўняроў выглядаюць чорныя і сівыя гзловы і адна, як вулічны ліхтар, блішчастая лысіна.

Затое з левага боку шапацелі, як прусакі на печы. Мітусіліся ў ваччу рознакаляровыя тарнатоўкі, улачкоўкі, касьміроўкі, а між імі дзе-ні-дзе мільгалі ільняныя галоўкі дзяцей.

Час-часам якая-небудзь з кабет, адбіваючы паклоны, прыпадала лбом да самай падлогі і тады ад кабеты заставаўся адзін непамерны ўзгорак, а з яго на абодвы бакі ўніз, нібы загоны збожжа, зьбягалі зялёныя, жоўтыя і белыя палоскі саматканкі.

Сьвятыя з чорнымі, нібы загарэлымі і па месяцы нямытымі тварамі глядзелі на веруючых незадаволена-сярдзіта,—так, як-бы ім перашкодзілі выканаць нейкі заговор.

Адзін з сьвятых, мусіць, баючыся асма-ліцца, падняў падол свае адзежныны і скоса паглядаў на сьвечку, якая гарэла каля яго ног.

Сярод сьвятых была адна толькі кабета, якая, сарамліва спусьціўшы вочы, прытульвала да грудзей малое дзіця.

„Пачакай, пабудзь тут яшчэ з гэтымі лагізонамі, дык яшчэ не адно патрымаеш на руках, падумала Настулька, шапнула на вуха суседцы і, закрыўшыся насоўкамі, пачалі паціху сьмяяцца.

Настулька з Надзяю—дзяўчаты пісьменныя, знаёмы з настаўнікам, калі-ні-калі чытаюць кнігі і газеты і ўжо даўно ня вераць у бога, але патом прышлі спавядацца, бо не хацелі гнявіць бацькоў, ды прыемна ім было падражніцца з папам—соракагадовым удаўцом, які не прамінаў на споведзі ніводнай дзяўчыны, каб не папытацца ў яе такое, ад чаго яна чырванела, як мак, і ня ведала, што адказаць.

Любіў ён таксама яшчэ памацаць, ці добра б'ецца ў дзяўчыны сэрца (хоць праз сьвітку) і нават ці лёгка рашпілюцца ў сьвітцы гузікі.

Спаведнікі і спаведніцы з жытам у торбачках і з яйкамі ў хустках ішлі перш за ўсё на правы бок, дзе было нешта падобнае да загатканторы—тут сгаяла вялізная лубяная каробка і некалькі мяшкоў, куды грэшныя прыхаджане ссыпалі плату за ачышчэньне ад грахоў, узамен чаго атрымоўвалі квіткі.

Не ва ўсіх, мусіць, спаведнікаў было грахоў пароўну, бо з адных поп зьнімаў іх за адну



хвіліну, а з другімі кешкаўся чуць не гадзіну. Найболей грахоў, як відаць, было ў маладых прыгожых дзяўчат і найменей у мужчын ды ў бяззубых бабулек.

Здаўшы свой „харчналוג“—па чатыры яйкі—Настулька з Надзяю гэтак сама пашлі з квіткамі да папа, каб здаць і грахі.

Першаю падышла Настулька. Гэтай спаведніцы поп надта абрадваўся і, накрыўшы яе блішчастым ручніком ці шалікам, ён так блізка прыхіліўся да яе, што яго чорная багада несцьярпіма казытала яе каля вуха.

— Чым грэшная?—пачаў пытацца поп.

— Усім, бацюшка.

— Хлопчаў любіш?—а сам усё бліжэй і бліжэй туліўся да ружовай шчочкі.

— Люблю. Асабліва нашага Міхаську. Ён такі пацешны—ужо гаварыць пачынае.

Шчокі ў папа гараць. Вочкі зрабіліся маленькія, пацямнелі і нібы маслам памазаны. Левая рука ўжо знае свой абавязак і лічыць тахты Настульчынага сэрца.

Ня ведаючы, як прыняць адказ Настулькі, баця зашаптаў далей:

— Блудзіла з хлопцамі?

— Раз блудзіла, бацюшка.

— З кім-жа ж ты?.. Ня бойся, дзіця. Прызнайся чыстасардэчна ва ўсім, пакайся—і бог даруе табе, як дараваў хрыстос блудніцы, якую хацелі пабіць каменямі...

— З Галавачовых Пятрусём,—адказала тым-часам Настулька. Мы хадзілі з ім у грыбы

ды заблудзілі—замест сваіх загумёнак, вышлі на ляснікоў пацяроб...

Ад такой наіўнасьці баця прышоў, як кажуць, у цялячы восторг. І рука яго чуць не са ўсяе сілы прыціснулася да сэрца дзяўчыны. Але ён тут-жа выхваціў гэту руку і на далоні і на сярэднім пальцы ўбачыў дзьве чырвоненькія кропелькі—у Настулькі ў пазусе тырчалі іголки.

— Бог пакарае,—сказаў ён, зачырванеўшыся і скоранька стаў марматаць малітву аб адпушчэньні грахоў.

А ў Настулькі па губох бегаў сьмех—яна ледзьве стрымоўвалася.

## ЯК ЁН СТАЎ БЯЗБОЖНІКАМ

— Вам дзіва, што я вылажу з-за стала ды ня хрышчуся?—сказаў, вылазячы з-за стала, гаспадар, у якога мы застанавіліся начаваць. Гэта цяпер ня дзіва. Я ўжо ня першы год бязбожнік. А як я ім зрабіўся, дык вось паслухайце.

Мае нябожчыкі-бацькі былі людзі надта набожныя. Яны з усіх жыл стараліся, каб і мяне зрабіць такім: „можа чалавекам будзе“, гаварылі яны.

Бывала ў нядзелю, як толькі забразгае маці скавародамі, дык усхвацішся кулём з пасьцелі ды скарэй за конаўку мыцца, а адным вокам усё на блін пазіраеш.

„Ідзі-ж, станавіся на калені ды гавары пацеры“, кажа бацька.

Не хацелася мне маліцца, як каню ў аглоблі, але нічога зрабіць нельга было. Станавіўся я на калені і пачыналіся пацеры доўгія-доўгія, як вяроўка. Бывала, як пачнеш з „госпадзі Ісусе“ ды аж да „дастойнай“ пакуль даедзеш, дык аж у горле перасохне, а жывот да самай сьпіны прыцягне. А тут яшчэ бяда—шапяляў я надта, сюсюкаў. Яшчэ ўсе словы сюды-туды, а як дапаўзеш да „херувім“, дык хоць сядзь дый плач—надта-ж

брыдка ў мяне гэта слова выходзіла. „Херуім“—крычыць бацька, а я пасвойму. „Херуім!“, а я зноў гэтак сама. Ды так мо' разоў з дваццаць. А маці ўжо й дзежку аскрабае.

Тут я ўжо ня мог вытрымаць.

— Дальбог ня буду гаварыць! Згараць яны няхай з пацерамі! Начорта яны мне!—крычаў я праз плач. Але тут бацька браўся за сваю папружку...

Ну і балючая-ж яна была! Каб яе агні!—аж, здэцца, цяпер яшчэ шчыміць.

Тады ў мяне былі два найбольшыя страхі—вось гэта бацькава папружка ды бог, які заўсёды мог мне скараць руку ці кінуць у пекла, дзе я буду кіпець па вушы ў смале.

Калі я трохі падрас ды пашоў у школу, дык бацькаву папружку замяніла настаўнікава лінейка, а бог астаўся такім-жа страшным, як і быў. Бывала, як стане настаўнік расказваць пра „страшны суд“ ды пра „пекла“, дык аж мурашкі па целе папаўзуць і валасы стануць дубка.

Вось і вышаў, такім чынам, з мяне хлапец набожны, такі-ж, як і мае бацькі.

Ну, і перадавалі-ж мы ў той час богу ня мала ўсякай усячыны. Кожны год не цялё—дык парасё, не парасё—дык цялё пусьцім у царкву, хаця каб бог жывёлу гадаваў, а ў самых дык усяго і жывёлы было—адна кароўка ды адна сьвінка.

Самі, бывала, зрэбныя кашулі ды порткі насілі, а кужаль маці ўвесь богу аддавала: то

на абраз, як носяць па вёсцы, то на абраз у царкву ці ў капліцу, то проста на „мшу“. А маліліся-ж мы шчыра! Бывала і ня пытаючыся ведаеш, што маці была ў царкве: гузы на лбе сядзелі як пірагі—гэтак шчыра яна адбівала паклоны.

Вось гэтак яно вялося, аж пакуль не памёр мой бацька. У якім гэта годзе было, я ня помню, помню толькі, што гэта было нек сора па калядах у пятніцу.

Паехаў я па папа. Прыехаў на двор ды і ў дом баюся заходзіць, бо я-ж тады лічыў, што поп траха што роўны з богам.

Вашоў я ў кухню, бачу—ля печы стаіць нейкая дзяўчына, а ў печы пячэцца кілбаса і яшчэ нейкія прысмакі.

— Ці ня можна прасіць бацюшку, каб ехаў чалавека пахаваць?—запытаў я. Яна пашла ў суседні пакой і праз хвіліну вярнулася.

— Бацюшка казаў, каб ты пачакаў. Бачыш, у яго сёння госьці ды толькі што пачалі ў карты гуляць, дык няма часу,—сказала яна і, узяўшы з услоны перапечку, пачала рэзаць яе ў ражку. І трэба-ж здарыцца, што гэта была якраз тая перапечка, якую я даў папу, калі ён хадзіў па калядзе. Пазнаў я яе па крыжы на верхняй скарынцы, які маці заўсёды рабіла пальцам на перапечках, калі саджала іх у печ.

— „Вось яно чаму богу так многа трэба“, прышла мне ў галаву грэшная думка. Па-

думаў я і пра кілбасы, якія поп зьбіраецца есці ў пятніцу і пра карты, у якія ён у той час гуляў. „А дзе-ж бог? Ці бачыць ён усё гэта?“ запытаў я сам сябе, але тут-жа схамянуўся і тры разы перахрысьціўся, каб адагнаць ад сябе грэшныя думкі.

Праседзеў я тады чуць не да цямна, ды такі не дачакаўся. Вышаўшы, поп сказаў мне, каб я ехаў дадому ды прыяжджаў заўтра.

Прывёз я назаўтра папа, пахаваў бацьку ды, пачаставаўшы папа, запытаў, колькі яму трэба.

— Тры рублі,—адказаў ён.

— Бацюшка! Беднасьць... сіроты разьдзетыя асталіся... Можа-б было рубліка?—кажу.

— Грэх таргавацца. Супроць бога ідзеш, ды і бацька на тым сьвеце гневацца будзе,—адрэзаў мне поп.

Злосьць мяне ўзяла і на папа, і на бога. Пазычыў я ў суседа тры рублі і кінуў іх папу на стол.

З тае пары мяне нек заўсёды нудзіла, калі я слухаў папоўскі казань.

Зьяўляліся розныя думкі і пра бога, але ўсё-ж так адрачыся ад яго зусім я баяўся. Вазьму ды згавару калі-небудзь пацеры, хоць ня цэлыя, скарочаныя. Няхай, думаю, будзе на ўсякі выпадак, можа і згодзіцца.

Вось так, можа-б, яно і дагэтуль цягнулася, але прыехаў на тую пару ў нашу вёску з гораду студэнт—сын аднаго нашага селяніна. Ён ніколі не маліўся і ня хрысьціўся, не

сьвяткаваў сьвят і не пасьціў пастоў. Нашы  
вясковыя звалі яго нехрысьцем і бязбожнікам  
і трохі баяліся яго.

Вось і прышла мне ў галаву думка пайсь-  
ці пагутарыць з ім. Прышоў я дый кажу  
яму: „Чалавек вы разумны і з вялікай адука-  
цыяй. Мусіць, кажу, разумнейшы нават за  
папа, калі і яго ня слухаеце, дык памажэце  
мне, калі ласка, разабрацца ў маіх думках  
пра бога, пра чорта і пра папа.

Ён нейк аж зарадваўся, пасадзіў мяне і  
давай тлумачыць. Вылажыў ён мне ўсё, як  
на далоні: адкуль і зямля ўзялася, як на ёй  
розныя жывёліны, а пасья і чалавек зьявіўся,  
і як людзі сталі выдумліваць розных багоў і  
кланяцца ім. У мяне нібы заслона спала з  
вачэй.

З тае пары я з богам ужо зусім раскві-  
таўся. Жаніўся я дык абышоўся без папа,  
а цяпер вось скоры і малое будзе, дык гэтак  
сама ня думаю хрысьціць. Што за карысьць,  
што поп паплюжае яго ды яшчэ ў халоднай  
вадзе. Гатоў, чаго добрага, прастудзіць яшчэ.  
Я лепш сам пакупаю яго ў цёплай вадзіцы.

Гаспадыня, тымчасам, паслала нам пась-  
цель і мы, разважаючы пра боскія справы,  
пасьпяшылі легчы, бо назаўтра трэ́ было за-  
раней уставаць, каб папасьці ў Койданаў, па-  
куль адчыніцца загаткантора.

## КАРОВІН МУЖЫК

Гэтак у нашай вёсцы дражняць аднаго чалавека.

Не падумайце, людцы, што ён сапраўды пажайніўся з кароваю. А калі ня верыце мне, дык паглядзеце ў мэтрыкі і там напісана, што ён „жанаты на дзяўчыне 22-х гадоў Антолі Васілёвай Скрыль“.

Да каровы-ж ён бадай ніякага дачынення і ня меў, а чаму яго так падражнілі, дык вось раскажу.

Тодар Гракоў быў сабе дзяцюк ды і ўсё, і нічым, здэцца, ад другіх хлапцоў не вызначаўся: і вочы, і вушы, і нос былі ў яго на тым-жа самым месцы, як і ў другіх, толькі драў ён гэты свой нос угору, дык надта, мусіць, высока, бо я ня раз чуў, як дзяўчаты гаварылі:

— Вось у Тодара нос, дык і фігай не дастанеш.

— А нос-жа... Каб што людзкае—табакерка дзедка шаўца, — жартавала весялуха Алеська.

— Каму-ж і драць нос, як ня Тодару, — гаварыла звычайна цётка Тацяна, у якой дзяўчаты збіраліся на вячоркі, — Тодар-жа адзін у бацькі, поўвалокі поля, пяць кароў...



— І сам—жывёла,—дабаўляла якая-небудзь з дзяўчат, і доўга сьмяяліся з рызыкаўнага Тодара.

Не сьмяялася адна Стэфка Базылёва, бо яна знала Тодара інакшым і зусім не такім рызыкаўным, якім ён быў звычайна. Ён умеў так моцна абнімаць і яго вусы так прыемна казыталі ў Стэфкі пад носікам, што яна лічыла яго чуць ня лепшым за ўсіх у сьвеце.

Быў, аднак, час, калі Тодар хадзіў, спусьціўшы свой задзірасты нос. Гэта было ў той час, калі, прагнаўшы з Беларусі паноў, Савецкая ўлада папрасіла і Тодара дапамагчы біць буржуяў. Тодар маркоціўся, але мусіў ісьці, бо Савецкая ўлада „прасіла“ надта станоўча.

Праслужыўшы нейкі з месяц у Ельні ці ў Дарагабужы, Тодар атрымаў ліст ад бацькі.

„Тодарка, сыноч!“ пісаў бацька, „я-ж як уздумаю, што ты там пакутуеш, дык у мяне аж сэрца крывёю абліваецца. Каго ты бароніш? За каго ты пакутуеш? За камунію? За гэтых рабаўнікоў, якія ў твайго бацькі апошні шанак жыта з засека выцягнулі і аддалі баяку Рыгору? Як мага, сыноч, старайся вырвацца з войска, бяжы дадому. Тут ходзяць чуткі, што палякі зноў хутка вернуцца, а пакуль што схавацца будзе дзе“.

Атрымаўшы такі ліст, Тодар ня стаў доўга думаць і дзён праз дзесяць быў ужо ў нашым лесе на Воўчай гары, куды маці чуць ня штодзень насіла яму есьці.

Так Тодар больш за поўгода туляўся па лесе ды па розных закутачках; толькі ў чэрвені 21-га году, калі на дэзэртыраў нашай вёскі зрабілі аблаву, чырвонаармейцы выцягнулі яго з падпечку, дзе ён сядзеў разам з курамі.

— Вось у вас тут якія птушкі вядуцца,— дзівіўся старшы.— Гэта, мусіць, нейкага загранічнага заводу, а яец дык яна нанесла, пэўна, цэлы падпечак—вось будзеце яешню есьці.

— Ды ён і цяпер ці ня зьнёс яйцо з вялікага жаху,—жартавалі чырвонаармейцы,— бо нешта...—і круцілі выразна носам.

Аднак, Граковым было не да жартаў: бацька і пшанічнай мукі, і сала, і масла патыкаў старшому, але за гэта быў аблаен, а Тодара з „гонарам“ адвялі ў ваенкамат.

Прасядзеўшы месяцы з паўтара ў турме і праслужыўшы некалькі месяцаў у часьці, Тодар быў зволены ў бестэрміновы водпуск.

Цяпер ужо Тодаравы бацька з маткаю парашылі, што яго пара жаніць. Васьці перамаўленьні падручылася маці.

Аднаго разу ў нядзелю Тодар прышоў з гульні і сеў палуднаваць адзін, бо бацька з маткаю ўжо былі папалуднаваўшы. Тут маці і павяла на яго сваю атаку.

— Дзе ты прападаў да гэтай пары?—запытала яна.

— Гуляў,—адказаў Тодар.

— Вось за дзяўчатамі дык і пад'есьці няма часу... Жаніўся-б нечага, усё-ж роўна работнік

у хату трэба. Ты-ж сам бачыш, што я ўжо нядужая і адна са ўсім управіцца не магу...

— Я і сам думаў аб гэтым,—прагаварыў Тодар, спусьціўшы нос у міску, бо ён хоць быў ужо сталы дзяцюк, але яму сорам неяк было прызнавацца, што хочацца жаніцца.

— Ну, дык чаму-ж?—зарадавалася маці,—цяпер-жа самая пара: і час вольны, і скаронае ёсьць—парсюка закалолі, а вясною-ж ці ўлетку дык і вясельля ня будзе часу гуляць... А каго ж ты думаеш браць?—запытала яна, памаўчаўшы.

— Я думаю Стэфку Базылёву...

— Тодарка!!! Ці ты звар'яцеў?! У каго гэта ты ўкляпаўся,—зацягнула маці.—Ён-жа голы, як бізун, гэты Алесь Базылёў. Што яна табе прынясе? Думаеш, можа апошнюю карову ад бацькі забярэ? У яе-ж нават ні куфра, ні ў куфар няма. І што ты на ёй гэтакае ўбачыў? Колькі тае дзяўчыны—з фігу.

Тодар хацеў нешта адказаць, але на гэты час у хату ўвашоў бацька, дык ён зноў нагнуўся над міскаю.

— Ці ты чуў, Міхась?—звярнулася маці да бацькі,—гэта-ж наш Тодар хоча з Стэфкаю Базылёваю жаніцца.

— З Стэфкаю? Хіба-ж ён зьбіраецца з ёю на вуліцы жыць ці мо' Алесь да сябе возьме, а мне ў хаце ня трэба гэтага галыша,—адрэзаў бацька.

— І яму ўжо гэта казалася,—падтрымала маці.—Ты-ж падумай, сыноч, аб тым, што

людзі будуць пальцамі паказваць. Гэта-ж ганьба будзе ўсёй нашай радні, калі ты яе возьмеш.

— Ну, дык чаго-ж вы гэтак на мяне наваліліся, я-ж з ёю мо' яшчэ не павянчаўся,— стаў абараняцца Тодар.

— А я казаў-бы,—пачаў бацька, як-бы ня чуючы, што сказаў Тодар.—што ёсьць шмат дзяўчат і лепшых за Стэфку і багацейшых. Вось хоць-бы і Антоля Скрылёва—чым не дзяўчына?—і здаровая і багатая; прыдзе, то і ў хату нешта прынясе...

— А бацька-ж Антолін казаў,—падхапіла маці,—што калі Антоля пойдзе за добрага хлопца, дык ён дасьць самую лепшую карову, сьвіньню, дзьве авечкі і пяцьдзесят рублёў золатам. А іх-жа каровы-каро-о-вы! Надта-ж гэта гнядая—яна адна дае вядро малака зараз...

— За няўдачу заўсёды даюць прыдачу,— буркнуў Тодар.

— Вось Стэфка ўдача! Ты дык цацку знашоў. Цьфу! Каб цябе людзі добрыя ня зналі разам з ёю,—пачынаў злавацца бацька.

— Дурны ты, дурны, Тодар!—пачала зноў маці.—Ты думаеш, усяго і сьвету, як у вакне. Ты-ж ажэнішся, ды будзе ўсяго ставаць, дык і прывыкнеш і палюбіш, а як ня будзе ні ўцяць, ні ўзяць, дык і любошчы твае пойдучь марна. Вось паглядзіш, сыноч, будзеш каяцца, але ня вернецца.

Тодар тымчасам папалуднаваў і вылез з-за стала. Яму не хацелася далей вясці гэту гутарку.

— Вось будзеш бачыць, няма чаго загадзя бядаваць,— прагаварыў ён і, апрануўшыся, вышаў за дзверы.

„Можа і праўду кажуць бацькі“ думаў Тодар. „Такі-ж яны век пражылі, дык можа і лепш ведаюць пра гэтыя самыя любошчы. Шкода мне Стэфкі, надта шкода, але-ж і супроць бацькоў ісьці неяк не выпадае, бо бацька можа і папраўдзе прагнаць нас з хаты, а калі і не, дык ці прыемна-ж грызціся з бацькамі?“

У наступную суботу ў Скрылёвых пад вакном было поўна народу, а найболей кабет.

Усе яны штодня бачылі па некалькі разоў і Тодара і Антолю, але нек ня надта і цікавіліся імі, а цяпер вась дык чуць ня біліся за месца пад акном і сачылі за кожным іх рухам—надта-ж цікавая рэч ужо гэтыя сваты.

Свату нядоўга прышлося таргавацца: Антолін бацька бяз спрэчак згадзіўся даць за дачкою ўсё тое, аб чым гаварыла Тодару маці.

Самую Антолю і пытаць ня трэ́ было, бо яна хоць і ня мела нікога ў асобку, але наогул хлопцы ёй надта падабаліся і яна даўно ўжо хацела замуж.

Тодар быў нейкі маркотны і мала гаварыў. Ён у сваіх думках прыраўноўваў Антолю да Стэфкі і бачыў, што гэтай далёка да тае і з хараством і з размоваю. Асабліва непакоіла

Тодара, як гэта ён будзе цалаваць Антоліны губы, гэтакія тоўстыя, кіслыя і падчас засьлінення. І выраз твару быў у яе такі, нібы яна зьбіралася плакаць, а слова як скажа, дык як у лужыну боўтне...

„Але дарма“, разважаў Тодар, „матка-ж казалася, што можна прывыкнуць і палюбіць“...

Аб тым, як Граковы гулялі вясельле, гаварыць ня варта, бо хто-ж ня ведае, як яно рабілася ў нас на Беларусі да гэтага часу і як цяпер яшчэ робіцца, акрамя, хіба, вясельляў камуністых, але-ж вы і самі, мусіць, ужо здагадаліся, што Тодар Гракоў камуністым ня быў.

Былі на вясельлі, як вядзецца, сваты, браты, дзядзькі, хрышчоныя бацькі, цёткі, свацьці, дружкі, суседзі і так знаёмыя. Усе яны шмат елі, яшчэ болей пілі, многа гаманілі ды часам гукалі „горка!“—і тады маладыя павінны былі цалавацца.

Падвыпіўшы, Антоля выплаўняла свой абавязак са смакам і здаваленьнем, але Тодару дык заўсёды здавалася, што ён выпіў лыжку рыцыны, як толькі ён датыркаўся сваімі губамі да губ Антолі.

З першых-жа дзён пасьяля вясельля маладая прышлася не да густу Граковым—надтаж была яна нейкая нездагадлівая і няспрытная—там зачэпіць, там абярне, там разаб'е або зробіць саўсім ня тое, што ёй загадвалі.

Раз нек зьбіраліся абедаць, і Антоля, наліўшы міску гарачых буракоў, несла іх на

стол, а сярод хаты ды ляжала сучка. Ну, і трэба-ж кабеціне, ня ўгледзеўшы, наступіць сучцы на хвост.

— Гы-гыр! — запротэставала сучка, і міска з гарачымі буракамі паляцела сучцы на галаву. Апараная сучка заскавытала на ўсю хату, а перапуджаная кабеціна схапіла ў кожную руку па чаранку і пазірала то таму, то таму ў вочы, ня ведаючы, што рабіць далей.

— Вось зграбнота! Ах, каб табе засьляпіла! Трэба-ж нек на сучку ўзьбіцца. Зьеш вась цяпер трасцу з хваробаю,—лаяла сьвякруха, а сьвёкар са злосьці стаў перыць і гнаць вон няшчасную сучку.

Тодар нічога не абазваўся. Ён сердаваў на бацькоў і наогул гаварыў мала, бо да маладой жонкі ніяк ня мог прывыкнуць, а Стэфка неадступна стаяла ў ваччу.

Неяк адзін раз пасья здарэньня, падобнага да таго, якое было з сучкаю, бацька стаў выгаварваць Тодару, чаму ён ня вучыць жонкі, каб яна ўважлівей адносілася да таго, што робіць.

— Ня буду я яе, тата, вучыць і не мая яна жонка,—адказаў Тодар:—Ты-ж узяў за мяне замуж Скрылёвых гнядую карову, а гэту кабету ўзяў так толькі, нібы пасагу, дык і цацкайся цяпер з ёю...

Размова гэта вялася ў гумне і, здэцца, сам-на-сам, але-ж праўду, мусіць, людзі кажуць, што і сьцены маюць вушы.

---

З тае пары бацька Тодару ніколі ня ўпі-  
каў жонкаю, дык затое людзі сталі зваць яго  
ня йначай, як каровіным мужыком.

— Вунь, кажа, пашоў той, што з кароваю  
пажганіўся, а дзеўку пасагу ўзяў...

Дык вось чаму ў нашай вёсцы чалавека  
каровіным мужыком дражняць.

---



## НЕДАРЭЧНАЯ ШТУКА.

І на якое яна ліха патрэбна? І які яе чорт выдумаў гэту вёску? Памойму дык зусім гэта лішняя выдумка— „буржуазныя предрасудкі“. Нашто, калі і без яе можна абысьціся. Трэба табе есьці—ёсьць у горадзе „Фрыц“. Выпіць для рознастайнасьці можна і ў „Венгжэцкага“. Трэба адзеньне—ёсьць „Белшвэй“. А больш што? Ды больш, бадай што, нічога і ня трэба... Кабеціна часамі—дык і гэта знойдзеш. Уга! Колькі хочаш. Дык начорта-ж, скажэце вы мне, тая вёска патрэбна?

Але-ж патрэбна ці не патрэбна, а ўсё-ткі яна ёсьць. Лёзунг „Тварам да вёскі“ таксама ёсьць. Вось і лягнулі мяне раз гэтым самым тварам ды ў гэту самую вёску. „Наладзь, кажуць, змычку. Ты чалавек з галавою дый з языком, дык табе гэта—раз плюнуць“.

Вы думаеце, мне надта хацелася ехаць? Каб майму непрыяцелю так жыць на сьвеце хацелася. Але-ж хоць калі, дык трэба.—„Адбуду, думаю, дык нечага рупіць ня будзе“. Палажыў гэта я ў портфэль „Сялянскую бібліотэчку“, ручнічок, шчотку, што адзежу чысьціць, шчотку, што боты чысьціць, пушачку ваксы, бутэлек са тры піва і яшчэ што самае патрабнейшае, сеў і паехаў.

Ня ўсьпеў гэта я, прыехаўшы, добра павярнуцца да яе, як яна ўжо павярнулася да мяне ўсім сваім тварам, дый не адным, а цэлаю сотняю. Глядзіць, дзівіцца. Але-ж куды той твар!—адзін сьмех толькі: не раўнуючы, як фіга. Я-б свайго аднаго на гэтакіх дваццаць не памяняў. У мяне-ж дык хоць ёсьць што й людзям паказаць і самому паглядзець, а то дуля некая сушаная, а ня твар.

Вось калі сабралі сход, дык я й пачаў наладжваць гэту самую змычку.

— Вы ўжо, кажу, напэўна чулі прыказку „Тварам да вёскі?“

— Чуць, кажуць, то чулі, аж абрыдла ўжо слухаючы, але бачыць то ні разу ня бачылі.

— Дык вось, кажу, я—гэты самы твар і ёсьць.

Паўставалі, хто сядзеў, аж раты паразяўлялі—глядзяць.

— Гэта гэты самы, значыцца? Дык вось ён які! А мы, кажуць, думалі, што гэта нават і ня твар. Дзякуй вам, што казалі!

— Спажывайце, кажу, здаровенькі, а твар самы сапраўдны.

Пасьля гэтага прачытаў я ім даклад аб міжнародным, аб унутраным і наогул—аб палажэньні.

— Вось самае горшае палажэньне, што налог вялікі, а ўзяць няма адкуль,—абазваўся

тут некi дурань.—Карову прадаваць ня хочацца, бо яна ўсяго адна і ёсьць.

— Сам, кажу, вінават—гадаваць ня ўмееш. Вось гэта ты чытаў? Ды тыц яму „Быдлам“ у нос.

— Гадаваць то мы-б патрапілі,— кажа другі,—ды вась на полі слаба родзіць.

А я яму „Ўгнаеньнем глебы“ ў зубы.

— Вось табе, кажу, адказ на гэта.

— Як-жа яно будзе радзіць?—спачатку сьпёка, а цяпер вась дажджы шкодзяць.

— Ёсьць, кажу, і ад гэтага лякарства. Вось вам „Барацьба са шкоднікамі“. Працуйце, кажу, не лянуйцеся, рабеце, як вас вучаць, дык усё добра будзе.

— Зрабілі-б, кажа ўсё, але сілы не хапае.

А я ім „Сялянскім бытам і фізкультурай“ у храпу.—А гэта, кажу, на што?

Бачу, тут некая кабеціна расхадзілася—крычыць, рукамі махае, наперад тышчыцца. Сама худая, а жывот вялізны, вялізны—ну, мо' хіба трошкі меншы, як у мяне. Вось я, доўга не чакаючы,—саўгель ёй „Парадамі цяжарным“.

— На, кажу, пачытай. З гэтакім жыватом ня можна гэтак ціснуцца. Я вунь свой, як вока, шаную.

За таю кабетаю палезла яшчэ адна, але ў мяне ўжо ня было чым ёй саўгануць.

Зараз падняўся крык, лямант, але што мне да таго? Я сваю справу зрабіў—змычку наладзіў.

„Ну й дурні-ж!—думаў я назаўтра, едучы назад у горад.—Зусім ня знаюцца на смаку ў жыцьці—гібеюць у гэтай вёсцы. Ці не лепей-жа было б у горадзе? Тут сабе службы шэсьць гадзін у дзень—дый ня знайся. Надакучыць седзячы ў канцэлярыі—можна для рознастайнасьці наганяй даць каму-небудзь, можна з машыністкаю шуры-муры завесьці, дый ці мала што карыснага яшчэ можна выдумаць за шэсьць гадзін. Вечарком можна ў „Сквер“, у Губарнатарскі, у... дый многа куды яшчэ можна... Вось заводаў ды фабрык у нашым горадзе нямнога, але гэта можа й лепей—яны толькі паветра псуюць. Парк або сад—вось гэта рэч іншая. Вунь цяпер, кажуць, на старым яўрэйскім могільніку таксама робяць „сквер“: выварачваюць каменье, раўнуюць, праводзяць дарожкі, канаўкі, насаджваюць дрэвы. Працы, праўда, шмат затраціцца, грошай таксама, але-ж затое і карысьць! Дый неабходна, бо цесна гуляць стала: колькі ў дваццатым, скажам, годзе пяць чалавек займала месца, там цяпер адзін ня стоўпіцца. Дык вось так, значыцца.

Калі абрыдла табе так працаваць у горадзе,—бяры водпуск, ідзі ў дом адпачынку. Мала, захварэць можна. А як-жа! Цяпер адзін дурань толькі не хварэе. А захварэўшы—у Крым. Кажуць, што ў Крым ездзяць сухотныя. Дурань гэта выдумаў, бо ў каго ў грудзёх сухоты, дык у таго яны і ў кішэні, а

---

Крым гэтага ня любіць. Крым—старонка цёп-  
лая і публіку любіць цёплую...

Дык вось я тады рашыў, што вёска гэта  
саўсім недарэчная штука і патрэбна яна хіба  
што толькі дзеля змычкі.

---

Ну і набрахаў, скажаце вы. Хлусіць—дык  
не падсяючы і нічога гэтага ня было.

Няхай сабе, абы гладка. Як улежыцца, то  
мо' й праўда будзе.

---



## З Ъ М Е С Т.

	Стар.
1. Здаў „акзамінт“ . . . . .	3
2. Вясна . . . . .	10
3. На пасёлкі . . . . .	15
4. Споведзь . . . . .	27
5. Як ён стаў бязбожнікам . . . . .	31
6. Каровін мужык . . . . .	36
7. Недарэчная штука . . . . .	45

ALBERT

18  
19  
20  
21  
22  
23  
24  
25  
26  
27  
28  
29  
30  
31  
32  
33  
34  
35  
36  
37  
38  
39  
40  
41  
42  
43  
44  
45  
46  
47  
48  
49  
50  
51  
52  
53  
54  
55  
56  
57  
58  
59  
60  
61  
62  
63  
64  
65  
66  
67  
68  
69  
70  
71  
72  
73  
74  
75  
76  
77  
78  
79  
80  
81  
82  
83  
84  
85  
86  
87  
88  
89  
90  
91  
92  
93  
94  
95  
96  
97  
98  
99  
100





1880

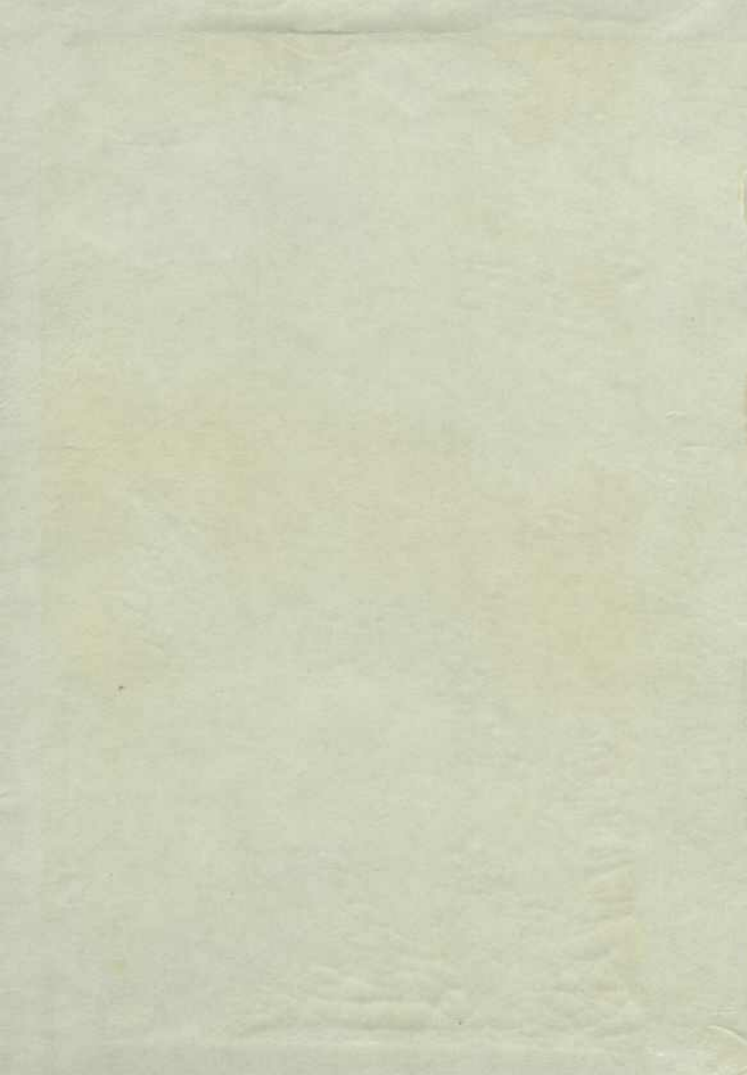
1964 г.

Цана 20 кап.





Бел. аддзель  
1994 г.





B0000003 142873